

NZ-IN SITU EUSKARAZ: GAZTEEN NAFAR-LAPURTERAZKO GALDERA-ESTRATEGIA BERRI BAT

Maia Duguine

(Universidad del País Vasco /Euskal Herriko Unibertsitatea, U. Nantes, IKER & HiTT)

Aritz Irurtzun

(Universidad del País Vasco /Euskal Herriko Unibertsitatea & HiTT)

Abstract¹

In this article we analyze some new Wh-question constructions that are found in the speech of navarro-labourdin young speakers. After reviewing the structure of the standard Wh-question formation strategy and that of the reinforced strategy which is specific to navarro-labourdin, we analyze the data of the new Wh-question strategy. We show that unlike the previous ones, this new strategy does not show any Wh-movement, and rather, it is better analyzed as a Wh-in situ construction. Furthermore, we suggest a hypothesis regarding the origin of this new construction as a reanalysis of the existing patterns which could be facilitated by a contact situation with a language which, besides the Wh-movement construction, also shows Wh-in situ, i.e. French.

1. Sarrera: galdera-estrategiak euskaraz

Artikulu honetan gazteen nafar-lapurteran (hemendik aurrera GNL) aurkitzen den galdera-estrategia berri bat aztertuko dugu. Galdera-estrategia hori beste hizkuntza batzuetako Nz-*in situ* galderen gisakoa dela erakutsiko dugu eta estrategia berri honen agerrererako hipotesi bat aurkeztuko dugu, frantsesaren eraginak ahalbidetu duen aldaketa-patroi bat izan daitekeela iradokiz. Lehen atal honetan, euskararen galdera-estrategia orotarikoen zaiera aurkeztuko dugu, Nz-mugimenduak eta flexio burutik konplementatzaile eremurako mugimenduak (hots, buruz buruko T-C mugimenduak) aurkeztuz. Bigarren atalean, nafar-lapurteran galdera-estrategia orotarikoekin batera aurkitzen diren galdera-estrategia indartuen zaiera aurkeztuko dugu Duguine & Irurtzun (2008) lanaren ildotik. Hirugarren atalean, GNLaren ezaugarria den galdera-estrategia berria zertan den erakutsiko dugu eta laugarren atalean haren sorreraren analisi bat eskainiko dugu.

Hasteko, ezaguna da, Kiss (1995)-en hitzak erabiltzearen, euskara, oinarrian S(subjektu)-O(sagarri)-A(ditza) hurrenkera izanagatik, “berbaldiaren araberako konfigurazionalitatea” duen hizkuntza ere badela; ikus, beste askoren artean, Azkue

---

¹ Lan hau Espainiako Ikerketa eta Berrikuntza Ministerioaren FFI2008-04789/FILO ikerketa proiektua, Eusko Jaurlaritzaren GIC07/144-IT-210-07 proiektua eta ANR-ren *Towards a Syntactic Atlas of the Basque Language* (ANR-07-CORP-033) proiektuaren diru-laguntzaz egin da. Bestalde, Beatriz Fernández eta Ricardo Etxepare eskertu nahi ditugu, ekarri diguten laguntzagatik.

(1923), Altube (1929), Mitxelena (1981), Ortiz de Urbina (1989), Osa (1990) eta Etxepare & Ortiz de Urbina (2003). Azken ezaugarri honen arabera, perpausaren hitz-hurrenkera neutroa (informazio-egituraren eragin berezirik ez duena) aldatu egiten da perpausaren partiketa informatiboaren arabera. Honela bada, (1)ekoa da euskararen hurrenkera neutroa, hots S-O-A:

(1) Jonek Miren ikusi du.

Aldiz, galdera-erantzun inguruneetan ezin da beti (1)eko hurrenkera mantendu. Adibidez, subjektuaren inguruko galdera edota erantzun bat egiteko ezin da (1)eko S-O-A hurrenkera izan, (2a)ko eta (3a)ko perpausaren ezgramatikaltasunak erakusten duen bezala. Halaber, subjektuaren ostean aditz multzoa agertu behar da; ikus (2b) eta (3b):

(2) a. *Nork Miren ikusi du?   b. Nork ikusi du Miren?

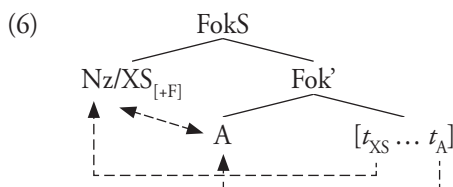
(3) a. *[Jonek]_F Miren ikusi du   b. [Jonek]_F ikusi du Miren

Modu bertsuan, osagarri zuzenaren inguruko galdera- edo galdegai-egitura bat egin nahi izanez gero, derrigor Nz- edota galdegai-sintagmaren ostean aditz multzoa agertu behar da (ikus (4b) eta (5b)). Hala gertatzen ez bada, emaitza ezgramatikala da, (4a)ko eta (5a)ko adibideek erakusten duten bezala:

(4) a. *Nor Jonek ikusi du?   b. Nor ikusi du Jonek?

(5) a. *[Miren]_F Jonek ikusi du   b. [Miren]_F ikusi du Jonek

Honela bada, galdera- edota galdegai-egituren analisi zabalduenak A' gisako ezkerretaratze-mugimendu bat proposatzen du agertzen zaigun hurrenkera sintaktikoaz kontu emateko; ikus, besteren artean, Ortiz de Urbina (1989) *et seq.*, Irurtzun (2007).² Analisi “kartografiko” honen arabera, delako elementuaren ezker periferiako *Foku* sintagmarako mugimendua gertatzen da, bertan T-C mugimendua egin duen aditzarekin tasun-erkaketa bat eraginez espezifikatzaile-buru konfigurazioan. Hau (6)ko deribazio abstraktuan irudikatu dugu (ik. Ortiz de Urbina 1989 *et seq.*).³

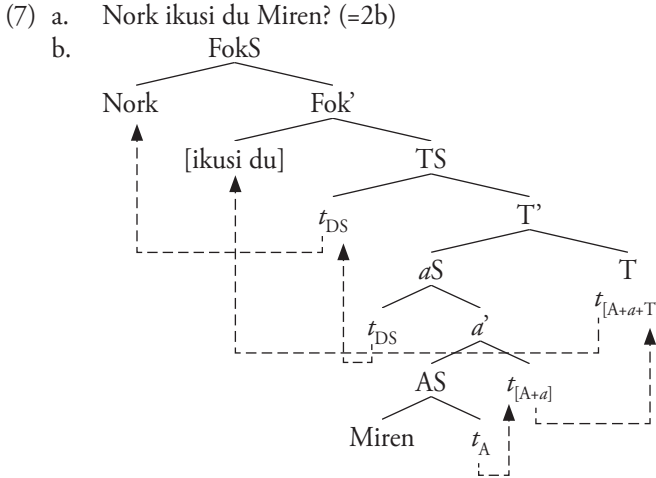

Honela, hemen (7a) gisara errepikatzen dugun (2b)ko subjektu-galderaren oinarrian (7b) moduko egitura bat genuke: *nork* subjektua Foku Sintagmaren espezifi-

² Era berean, ikus analisi kartografikoa eta Azentu Nuklearraren Araua (*Nuclear Stress Rule, NSR*) uzartzen dituen Elordietaren (2001) proposamena.

³ Teoria kartografikoaren azken garapenei jarraiki, Konplementatzaile Sintagma hainbat proiektzioan banatua dagoela aintzat hartuko dugu: IndarS - TopS - FokS - JokS; ik. Rizzi (1997) eta euskararen azterketetarako Ortiz de Urbina (1999) eta Irurtzun (2007). Dena dela, eta argitasunaren mesedetan, aditzak Foku⁹ burura egiten duen mugimendua adierazteko T-C akronimoa erabiltzen jarraituko dugu.

katzailera mugitzen da eta aditza (buruz buruko mugimenduaren ondoren sortutako *ikusi du* aditz multzoa zehazkiago) Foku Sintagmaren burura, honela Nz-sintagma eta aditz multzoa espezifikatzaile-buru “eraikuntzan” kokatuz:

Hau da, Nz- edota galdegai-sintagmak Foku Sintagmaren espezifikatzaile-rako mugimendua egiten du, eta honen ondorioz aditz multzoak (A aditz lexikoak *a*-ra eta gero biek T-rako mugimendua egin izanaren emaitzak) Fok'-rako mugimendua egiten du; honela, delako Nz- edo galdegai-sintagmarekin espezifikatzaile-buru konfigurazioan gelditzen da (esan bezala, honi “eraikuntzan egotea” edota “irizpidea asebetetzea” deritzo).

Aipatu beharrekoa da bi ezaugarri tipologiko hauen batura (oinarrian hizkuntza buru-azkena izatea (hots, SOA izatea) eta galdera-sintagmen ezkerretaratzea izatea) printzipioz Bachen orokorpen ezagunaren aurka doala:

- (8) *Bachen orokorpena* (Bach 1971: 161):
 “Hizkuntza bat OA bada, orduan NZ *in situ* dauka.”^{4,5}

Esan bezala, lan honetan Bachen orokorpenarekin adosago datorkeen nafar-lapurterazko galdera-estrategia berri bat aurkeztuko dugu (ik. 3. atala). Baina horretan

⁴ Orokorpena izen honekin ezaguna bada ere beste ikertzaile askok lehenagotik aipatua zuten, haien artean nabarmen Greenberg izanik (ik. Greenberg 1963 laneko 12. “unibertzala”). Aitortu beharrekoa da, hala ere, orokorpen hau zalantzarria dela, izan ere *The World Atlas of Language Structures*-en (Haspelmath et al. 2005) honako datuak agertzen dira Aditza-Osagarria hurrenkera (WALSeko 83. ezaugarria) eta Nz-sintagmen posizioaren (WALSeko 93. ezaugarriaren) korrelazioari dagokionez:

(i)	A-O (640)	O-A (640)	HURRENKERA NAGUSIRIK EZ (90)
Perpauk hasierako NZ (261)	69	143	28
NZ perpauk hasieran ez (542)	280	220	23
Nahastuta (20)	4	14	2

⁵ Honen azterketarako, ikus Kayne (1994) eta, bereziki, Ormazabal, Uriagereka & Uribe-Etxebarria (1994 [2008]).

sartu aurretik, nafar-lapurteraz peto-petoak diren beste galdera- eta galdegai-estrategia indartuak aurkeztuko ditugu 2. atalean; ik. Duguine & Irurtzun (2008) ikuspegi sakonago baterako.

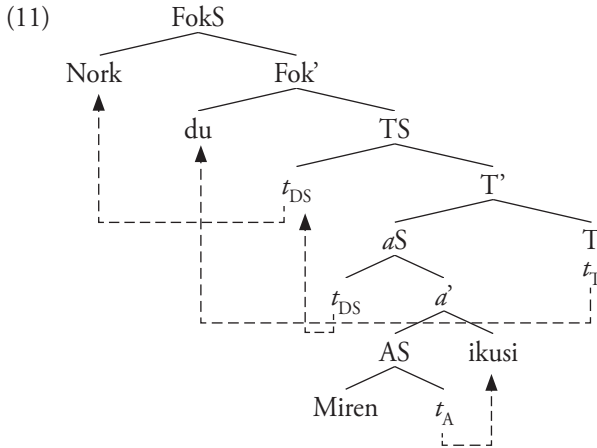
2. Nafar-lapurterazko galdera eta galdegai indartuak

Aurreko atalean ikusi dugunez, euskarazko galdera- eta galdegai-estrategia hedatuena delako galdera- edota galdegai-sintagma Foku Sintagmaren espezifikatzailan eta aditz multzoa sintagma beraren buruan kokatzen duena da. Baina badira aurreko egitura estandarrez gain nafar-lapurterak bere-bereak dituen galdera-estrategia ‘indartuak’ ere; ik. Lafitte (1944), Rebuschi (1997), Oyharçabal (1985), Osa (1990), Etxepare & Ortiz de Urbina (2003), Duguine & Irurtzun (2008). Egiturotan ez dugu aditz multzo osoa Nz-aren edo galdegaiaren eskuineko posizioan; aditz laguntzailea besterik ez zaigu agertzen posizio honetan, aditz nagusia *in situ* utzita.⁶ Begiratu (9)ko eta (10)eko datuei:

(9) a. Nork du Miren ikusi? ($\approx(2b)$)   b. [Jonek]_F du Miren ikusi. ($\approx(3b)$)

(10) a. Nor du Jonek ikusi? ($\approx(4b)$)   b. [Miren]_F du Jonek ikusi. ($\approx(5b)$)

Egiturotan ikusten denez, ez dugu aditz multzo osoa ezkerretaritzen, besterik gabe aditz-laguntzailea da aurreratzen dena (hots, T^o inflexio-burua), aditz lexikala bere kokagunean gelditu daitekeelarik (A-tik *a*-rako mugimenduaren ostean). Adibidez, (9a)ko perpausari (11)ko egitura legokioke:

⁶ Egitura indartu hauetan badira aditz nagusia aurreratzean ANAG-ALAG hurrenkera izan beharrean ALAG-ANAG hurrenkera dutenak ere, adibidez (8a-b)ren parekoak diren (i) eta (ii)koak:

(i) Nork du ikusi Miren?   (ii) Jonek du ikusi Miren.

Egiturok hemen alde batera utziko ditugu, etorkizunerako langai.

Azpitarratu behar dugu nafar-lapurteraz egitura hauek egitura “estandarrekin” batera erabiltzen direla, esanahi-ñabardura desberdinak dituztelarik. Bi egituren arteko desberdintasun semantikoak hauek dira; ik. Duguine & Irurtzun (2008) honen inguruko argudio eta zehaztapenatarako:

- (i) Egitura indartu hauek proposizioak adierazten duen gertakariaren gaineko auresuposizio bat ekartzen dute.
- (ii) Egitura indartuok exhaustibotasun-murritzapen gogor bat dute.

Semantikoki, funtsean, perpaus erdibituak bailiran erabiltzen dira egitura indartuak (*Nor da Miren ikusi duena?* perpausaren gisakoak).

Hurrengo atalean, gazteen nafar-lapurteran aurkitzen den hirugarren galdera-estrategia bat aztertuko dugu, Nz-sintagmak *in situ* uzten dituen.

3. Gazteen estrategia berri bat: Nz-*in situ*

Galderetarako estrategia berri bat garatzen ari da nafar-lapurteraz mintzo diren gazte batzuegan. Egitura hauetan, egitura estandarretan eta egitura indartuetan sendoa den galde-sintagmaren eta aditzaren artean dagoen nolabaiteko ondokotasuna hausten da. Hau da, elementu bat (edo batzuetan bat baino gehiago) agertzen da Nz-sintagmaren eta aditzaren artean. (12)ko adibideak itxuratzen du estrategia hau:

(12) (?)Nork gereziak jan ditu?

Adibide honetan, *gereziak* osagarri zuzena *nork* Nz-sintagmaren eta *jan ditu* aditz multzoaren artean agertzen da. Argumentuekin ez ezik, adjunktuekin ere ikus daiteke egitura hori:⁷

(13) (?)Noiz gereziak jan dituzu?

Baina segitu aurretik, parentesi bat ireki dezagun. Datu hauek direla eta, gauza batzuk argi utzi nahi ditugu. Lehenik, azpitarratu nahi dugu ez dugula aurkitu egitura hauek ontzat edo gutxienez onargarritzat ematen dituen 40 urte baino gehiagoko hiztunik; honenbestez, hiztun gazteenetara mugatua dela dirudi, hots, fenomeno berria dela. Bigarrenik, hiztun gazte hauen artean aldakortasuna dago, ez baitute denek (12) ontzat ematen, baina ez dugu haatik aldakortasun diatopikorik aurkitu. Horrek ez du esan nahi horrelakorik ez dagoenik, baina lan honetarako egin duguna baino landa-lan sakonago eta zabalagoa beharko litzateke estrategia hau darabilten hiztunen

⁷ Laka & Uriagerekaren (1987) eta Uriagerekaren (1992, 1999) arabera, Hegoaldeko euskaldunentzat, hauen antzeko galderak onargarriak dira, baina beti ere mota jakin bateko adjunktuen tarteko dituztela (kausazkoak):

- (i) Zergatik zaldunak herensugea hil zuen?   (iii) ?Nor horregatik etorriko litzateke?
- (ii) *Noiz zaldunak hil zuen herensugea?   (iv) *Nor orduan etorriko litzateke?

Datu hauek zalantzarriak egiten zaizkie galdekatu ditugun Hegoaldeko hiztun guztiei. Bestela ere, argi dago beste mota bateko egiturez ari garela; izan ere, GNLGetan ez dira soilik adjunktuen inguruko galderak onargarriak, argumentuen ingurukoak ere hala baitira.

profila zehazteko. Hirugarrenik, hiztun anitzentzat, estrategia hau ez da estrategia estandarra bezain 'ona' edo 'egokia'; horregatik, parentesi artean galdera ikur bat ezarri dugu (12) eta (13)n. Hemendik goiti, hala ere, galdera ikur hori ez dugu adieraziko. Azkenik, zera azpimarratu nahi dugu: orain artean aipatu dugu hiztun batzuek egitura mota hau aski desegokitzat jotzen dutela. Hala ere, hori diotenen artean askok anitz erabiltzen dituzte egitura hauek. Badirudi, beraz, ikuspegi arauemaileak alde batera utzita, GNLko hiztunen oharkabeko gramatikaren parte dela. Honenbestez, Ipar Euskal Herriko hizkerak norantz doazen jakin nahi dugun heinean, egitura honen gramatika aztertzea funtsezkoa iruditzen zaigu.⁸

Egitura hau *gazte nafar-lapurterazko galdera* (GNLG) izendatuko dugu. Bistan da, izendapen hau kontu handiarekin hartu beharrekoa da, aitzineko paragrafoan zerrendatu arrazoiengatik. Atal honetan, GNLGen gramatikan jarriko dugu arreta. Berreziki, egitura hauek *in-situ* galderak direla iradokitzen duten hainbat datu daudela ikusiko dugu.

(12)ko perpausaren aurrean, eta 1. atalean aurkeztu dugun euskarazko galdera-egitura estandarren sintaxia gogoan atxikirik, hitz hurrenkera hau deribatzeke hiru modu posible daudela esan daiteke. Hiru analisi hauen ezaugarriak (14)n zehazten ditugu:

- (14) *A analisisia*: Nz-sintagma *in situ* dago eta ez dago T-C mugimendurik.
B analisisia: Nz-sintagmak Nz-mugimendua izan du eta ez dago T-C mugimendurik.
C analisisia: Nz-sintagmak Nz-mugimendua izan du, T-C mugimendua dago eta bien arteko sintagmak foku mugimendua izan du bi osagaion arteko proiektioaren batera.

Hemen ikusiko dugunez, datuek A analisisia zuzena dela iradokitzen dute.

Has gaitezen hitz hurrenkerarekin. Frantsesak, jakina da, galderetarako hainbat estrategia ditu; ik. Duguine & Irurtzun (2008) eta bertan eman erreferentziak. Horietatik bat *in situ* estrategia da; beste hizkuntza batzuetan estrategia bakarra da hau, txineran kasu (ik. Cheng 1991, besteak beste). *In situ* egituretan, Nz-sintagma bere argumentu (edo adjunkt) gunean gelditzen da; hots, ez da konplementatzaile gunera mugitzen. Estrategia hau ondoko adibideetan itxuratzen dugu. (15)eko adibideetan, baiezko perpausetan osagarri zuzena zehar osagarriaren eskuinean kokatzen dela erakusten da. (16)-(17)ko adibideek, berriz, zera erakusten dute, bietako bat Nz-sintagma delarik eta ez delarik konplementatzaile gunera mugitua, bi osagarrien arteko hurrenkera bera mantentzen dela:

- (15) a. Tu as donné les fleurs à Jean
 zu LAG eman ART lore DAT Jean
 'Jeani loreak eman dizkiozu'
- b. *Tu as donné à Jean les fleurs
 zu LAG eman DAT Jean ART lore
 'Jeani loreak eman dizkiozu'
- (16) a. Tu as donné les fleurs à qui?
 zu LAG eman ART lore DAT nor
 'Nori eman dizkiozu loreak?'
- b. *Tu as donné à qui les fleurs?
 zu LAG eman DAT nor ART lore
 'Nori eman dizkiozu loreak?'

⁸ Eta horretan gure interesak Baionako IKER laborategian daramaten NORANTZ egitasmoarekin bat egiten du. Irantzu Epeldek (k.p.) dioskunez, GNLG anitz aurkitzen dira gazteen eguneroko hizkeran.

- (17) a. Tu as donné quoi à Jean?   b. *Tu as donné à Jean quoi?
       zu LAG eman zer DAT Jean   zu LAG eman DAT Jean zer
       ‘Jeani zer eman diozu?’   ‘Jeani zer eman diozu?’

Har dezagun orain berriz gure (12)ko adibidea:

- (12) Nork gereziak jan ditu?

Adibide honek ez digu deus erakusten Nz-sintagmaren kokaguneaz: mugitua edo jatorrizko subjektu-gunean egon liteke berdin-berdin. Begira dezagun, beraz, zer gertatzen den Nz-sintagma osagarria delarik:

- (18) *Zer Jonek jan du?

Egitura honetan, osagarri Nz-sintagma, argiki, ez dago *in situ*, subjektuaren ezkerrean agertzen baita. Haatik, (12) ontzat ematen duten hiztun guztiek (18) txartzat ematen dute. Horrek Nz-sintagma Nz-mugimendurik jasan gabe egoten dela erakutsiko luke, hots, A analisia B eta C analisiak baino egokiagoa dela.

Begira dezagun orain zer daukagun (16)-(17)ko adibideekin parekarriak diren GNLGekiko adibideetan:

- (19) Nori gereziak eman dazkozu?

- (20) ??Zer Peiori eman dakozu?

Gauza bat argitu behar da hemen: frantsesez ez-bezala, osagarrien arteko hurrenkera neutroa, euskaraz, zehar osagarri-osagarri zuzen da (ikus, besteren artean, Elordieta 2001). Honela bada, (19)ren eta (20)ren arteko aldea espero izatekoa da *in situ* egitura batzuen aurrean baldin bagaude: galderetarako hobesten den ordena perpaus neutroetakoa da.

Beste datu multzo batek, euskalki berean baldin bagaude ere, 2. atalean aurkeztu ditugun egitura indartuetatik aparteko fenomeno baten aurrean gaudela erakusten du. Oroit galdera indartuen berezko ezaugarri semantikoak direla (i) auresuposizionalak eta (ii) exhaustiboak direla. GNLGetan ez dira ezaugarri semantiko berak aurkitzen: frantsesezko *in situ* egiturak bezala, GNLGak ez dira ez auresuposizionalak —ukapen erantzuna onartzen dute; ikus (21)-(22)—, ez eta exhaustiboak ere: gertakariaren aniztasuna onartzen dute; ikus (23)-(24).⁹

- (21) — Qui a mangé les cerises?   — Personne
 (22) — Nork gereziak jan ditu?   — Nehork (ez)
 (23) Qui d’autre a mangé les cerises?
 (24) Nork besterik gereziak jan ditu?

Hau da, auresuposizionalitate eta exhaustibotasun irakurketa sendorik gabe, galdera-estrategia hau galdera estandarren eta frantsesezko *in situ* galderen parekoa da interpretazio semantikoaren aldetik.

⁹ Frantsesezko (21)en kontrako juzku batzuetarako, ikus Boeckx (1999).

Orain arte lortu ditugun emaitzak laburbilduz, esan genezake litekeena dela GNLGak sintaktikoki *in situ* galderak izatea eta gainera hauen interpretazioa bat datorrela frantsesezko *in situ* galderen interpretazioarekin. Bada, hala ere, GNLGen interpretazioari buruzko beste berezitasun bat: (25)-(26) bezalako perpaus batean, Nz-sintagmaren eta aditzaren arteko *Mikel* sintagmaren irakurketa ez da neutroa diskurso mailan, galdegai irakurketa bat eduki behar baitu halabeharrez.

(25) Nork Mikel ikusi du?

(26) Nork nire anaia ikusi du?

In situ analisiak, berez, hori ez du aurreikusten; alderantziz, Nz-sintagma *in situ* baldin bada, *Mikel* eta *nire anaia* osagarriak ere hala dira, eta honenbestez, ezin direnez Foku gune batean egon, galdegai irakurketa ezinezkoa izatea esperoko genuke. Hala ere, tarteko sintagmaren interpretazio kontuak hori baino konplexuagoak dira. Jakin behar da galdegai irakurketa ez dela halabeharrezkoa, testuinguruak eta sintagma motak aukera ematen dutelarik, GNLGetako tarteko osagaiak ez direlako automatikoki galdegaiak. *Mikel* sintagmak (25)ean halabeharrez galdegai irakurketa duelarik, sintagma zehaztugabe batek irakurketa neutroa mantendu dezake. Hau (27)ko eta (28)ko adibideetan ikus daiteke:

(27) Nork igel izterrak dastatu ditu noizbait?

(28) Nork gerezi batzuk jan ditu?

Orokorpena hau da: GNLGetan tarteko sintagmaren irakurketa zehaztua ezinezkoa da ez baldin badu galdegai irakurketarik. Horrela, hasieratik darabilgun *nork gereziak jan ditu* perpausuan *gereziak* sintagmak hiru irakurketa posible izango ditu: (i) galdegai definitua, (ii) galdegai indefinitua eta (iii) indefinitu hutsa. Interesgarri iruditzen zaigun ondorio batera eramaten gaituzte datu hauek: egitura indartuekin gertatu bezala (ik. Duguine & Irurtzun 2008), *in situ* estrategia interpretazio zehatz batzuekin lotua izateak erakusten du ez dela egitura estandarrarekin libreki aldizkatzen den estrategia bat. Hau da, GNLGak ez dira 'gaizki eraturako galderak', baizik eta informazio egitura berezia duten galderak. Eta hurrengo atalean argudiatuko dugunez, posible da irakurketa indefiniturako joera galdera-estrategia berri honen sorburutik etortzea (esan nahi baita, 'IZENA + *egin*' predikatuen berranalisi batetik). Interpretazioaren azterketa xeheagoa etorkizunerako langai utziko dugu.¹⁰

Azken ohar bat. Euskararen historian, azalean GNLGen antza duten egiturak aurki daitezke, Leizarragarenetik beretik hasita eta autore askoren lanetan (ez soilik Iparraldekoak).¹¹ Adibidez:

¹⁰ Datu interesgarri bat azpimarratu nahi genuke, hala ere: gorago aipatu ditugun bi osagarriak lekualdatzen dira, zehar osagarria (osagarri zuzena ez-bezala) indefinitua delarik. Hau da, hiztunek, nahiz eta bi perpausak 'pisutsuak' direla aitortu, (i) hobesten dute (ii)rekiko.

(i) ?Nork katedrala turista bati erakutsi dako?   (ii) ??Nork turista bati katedrala erakutsi dako?

¹¹ Hau, besteren artean, Mitxelena (1981) eta Ortiz de Urbina (1989) lanetan aipatzen da.

- (29) Eta hura eridenik itsasoaren berze aldean, erran ziezoten, Majjstrua, noiz huna ethorri aiz? (Leizarraga 1571)
- (30) Zer autoritatez gauza horiak egiten dituk? eta nork hiri eman drauk autoritate hori? (Leizarraga 1571)
- (31) Ezarraiaela heure ahalaz heure bihotzaren gutiziei eta ezterrela: zenbat ahal dudan, edo nork ni punituko nau neure obren gatik. (Ziburuko Etxeberri 1665)
- (32) eta nor gurlara prestatuko lizateke? (Sarako Etxeberri 1718)
- (33) Zergatik haiñ gauza xumeak min egiten darotzu bihotzean? (Xurio 1720)
- (34) Nola mando gainerat igan nausia ohartu gabetarik? (Duvoisin 1884-5)
- (35) Nork egiaz, onek bezela, sei gizaldi ta erdian Elizaren alde lan egin du? (Beobide 1885)

Hala ere badira azpimarratu beharreko desberdintasunak literatur tradizioko egituren eta hemen aztergai ditugun GNLko egitura berrien artean:

- (i) Literatur tradizioko erabileretan Nz-sintagmak batez ere *zergatik*, *noiz* eta abarren motako adjuntuak dira (ik. Ortiz de Urbina 1989 ere).
- (ii) Egitura klasikoetan, dirudienez, Nz-mugimendua badago; T-C mugimendua da falta dena, izan ere, Nz-sintagmak beti ezkerretan agertzen zaizkigu, baita Nz-sintagma osagarri zuzena (subjektuaren aurretik agertzen dena) denean ere. Leizarragarenean aurkitzen diren adibide batzuk aipatzearren:
  - (36) Ala hi gure aita Abraham baino handiago aiz, zein hil izan baita? Profetak ere hil izan dituk: nor hik eure burua egiten duk? (Leizarraga 1571, “Testamentu Berria”)
  - (37) Gure hurkoekin nola bizi behar dugun, eta zer haek zor drauegun. (Leizarraga 1571, “Katexismea”)
  - (38) Zer adoratione mota hemen kondenatzen da? (Leizarraga 1571, “Katexismea”)
  - (39) Eta egun hartan zer politia nehork eduki behar du? (Leizarraga 1571, “Katexismea”)
  - (40) Guziak bi punktutara itzul ahal daitezke. Ezen lehen Taulako laur manamenduetan, Iainkoak erakusten drauku, hura egiazki ohoratzekotz zer gureganik plazer duen: eta bigarren Taulako sei manamenduetan, deklaratzan drauku gure hurkoetara egin behar duguna egitekotz, zertarik begiratu behar garen. (Leizarraga 1571, “ABC”)
  - (41) Zena egiten den egunean Ministreak predikuaren finean harzaz mentione egiten du, edo hala behar dela badakusa, prediku guzia ere harzaz egiten du, populua irakats dezanzat, zer Iaunak misterio hunez signifkatzen eta aditzera emaiten draukun, eta zer moldez batbederak hura rezebitu behar duen. (Leizarraga 1571, “Othoitza”)

- (iii) Gorago azpimarratu bezala, gaur egungo nafar-lapurteran soilik gazteen-
gan aurkitzen ditugu (12)ren gisako perpausak. Honenbestez, badira arra-
zoiak pentsatzeko hauek osoki berritasuna direla (eta ez tradizio baten on-
dokoak).

Hurrengo atalean, egitura hauen sorreraren inguruko hipotesi bat aurkeztuko
dugu.

4. Hizkuntza-aldaketa eta “*in situ*” estrategien agerrera

Atal honetan GNLGen sorburua aztertuko dugu iradokiz GNL hitzunik I-hiz-
kuntza (‘barne-hizkuntza’) berri bat postulatu dutela inguruko E-hizkuntza (‘kan-
po-hizkuntza’) berberaren aurrean, eta honen arrazoiak bi izan diratekeela: (i) nafar-la-
purteran *in situ* estrategia baztertzeko jarraibideak —Lightfoot (2002, 2006)-ren *cue*,
edota Fodor (1998)-ren *trigger* direlakoak— ahulak izatea, eta (2) GNL hitzunik
frantsesaren eragina izatea, non *in situ* estrategia mugimenduzkoarekin batera erabil-
tzen den.¹²

Gure ustez, hipotesi honek badu sinesgarritasunik, izan ere, GNL hitzunik in-
guruan dituzten Oinarriko Hizkuntza-Datuetako (ingelesezko *Primary Linguistic
Data*) Nz-galderen zati handi bat *in situ* azterbide bat postulatuza eraiki daiteke, eta
hipotesi horren aurkako jarrera hartzera behartuko lituzketen jarraibideak aski mu-
gatuak direla iruditzen zaigu. Areago, kontuan hartuta bi estrategiek ez diotela elka-
rri aurkaritzarik egiten eta beti posible dela aldi berean *in situ* eta mugimenduzko
Nz-galderak dituzten sistemak izatea (gaur egungo frantsesa kasu). Honela, irado-
kiko dugu posible dela GNLz jabetzen ari diren ikastunek hainbat eta hainbat egoe-
ratan *in situ* galdera-estrategia bat postulatuza, mugimenduzko estrategia ere gai-
nontzeko kasuetarako utzita. Azken finean GNLak frantsesarekiko diglosia egoera
bat pairatzen du eta ez litzateke harrizkoa ikastunek, Gramatika Unibertsalaren
lan-tresnak baliatuz, hizkuntza menderatzailean posible diren egituretako batzuk
euskararako ere postulatuza beren datuekin bateragarriak diren neurrian. Eta hemen
gakoa da gogoratzea frantseseko Nz-mugimenduaren estrategia erabat hautazkoa
dela, hots, *in situ* estrategia ere badela frantsesez.

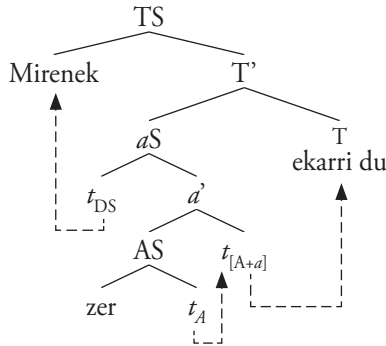
Euskararen datuetan zentratuz, esan bezala, badira hainbat datu Nz-galderak *in
situ* egin daitezkeela pentsatzera eramanez. Euskara SOA hitz-hurrenke-
rako hizkuntza izaki, argi dago (42) bezalako osagai zuzenaren gaineko Nz-galderetan
azaleko hitz hurrenkerak *in situ* eta mugimendu bidezko azterbideen arteko anbiguo-
tasuna erakuts dezakeela; izan ere, bi azterbideetako emaitza OA hurrenkerakoa da:

- (42) Mirenek zer ekarri du?

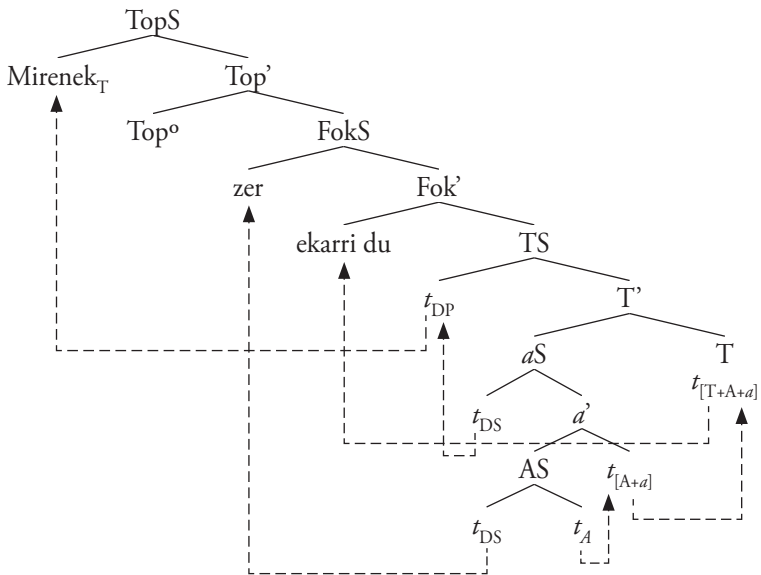
Besterik gabe, azterbideetako batean, (43a), subjektua *in situ* legoke (baita Nz-sin-
tagma ere), eta bestean, (43b), galdegai posizioaz gaindiko topiko posizio batean:

¹² E-hizkuntza eta I-hizkuntza nozioen azalpenerako, ikus Chomsky (1986).

(43) a. In situ direlako hipotesia

b. Ezkerreeratzearen hipotesia

Ikusten denez, bi hipotesien emaitza berbera da hitz hurrenkerari dagokionez, alegia, #^Mirenek^zer^ekarri^du#; posible litzateke, beraz, nafar-lapurtera hiztun diren gazteek egiturontzako *in situ* azterbide bat esleitzea, azaleko datu hauekin erabat bateragarria baita.

Bestalde, gogoan hartu beharrekoa da euskara komuntadura aberatseko eta *pro-drop* anitzeko hizkuntza dela (ik. Oyharçabal 1991, Duguine 2008). Ezaugarri honen ondorioa da informazio-egituran zeregin berezirik ez duten osagaiak ez ahoskatzeko joera. Honela, erreferente emana duten izen-sintagmak normalean ez dira izenordainez ordezkatzen eta zuzenean haien elipsira jotzen da. Hots, galde-erantzunetan ez da ohikoa (44)koa bezalako pareak aurkitzea. Aitzitik, aise ohikoagoak

dira (45)eko motakoak, non galde- edota galdegai-sintagma eta aditza ditugun soilik:¹³

(44) — Noiz jinen zira zu? — Ni bihar jinen niz.

(45) — Noiz jinen zira? — Bihar jinen niz.

(42)ko perpausetako azaleko hitz hurrenkerari so eginik, argi da Nz- edota galdegai-sintagmok *in situ* daudekeela postulatzen duen hipotesi batek sinesgarritasuna bada; izan ere, mota honetako galderekin erabat bateragarria den hipotesia da. Egitura ‘zuzena’ zein den erabakitzeke jarraibideak izan litezkeenak ez zaizkigu agertzen eta datu hauei begira, bi hipotesiek azaleko forma zuzena deribatzen dute. Dena dela, eztabaidatu berri ditugun ezaugarriak Hegoaldeko euskalkietan ere aurkitzen ditugu. Jakina, Hegoaldeko hiztunek ez dute oro har frantsesa bezala NZ *in situ* duen hizkuntzarik hitz egiten, eta baliteke, lehenago esan bezala, frantsesaren eraginak lagundu izana GNLko *in situ* estrategia honen agerreran (azken batean frantsesak bi strategiak ahalbidetzen dituelako).

Hala ere, badira nafar-lapurterak bere-bereak dituen beste egitura batzuk *in situ* strategiaren agerpenean eragina izan lezaketenak: ‘IZENA + *egin*’ gisako aditz iragan-gaitzen jokamoldea (aditz hauen analisi baterako, ikus Rodriguez & García Murga 2003). Berriro ere, argi dago morfologikoki sinpleagoak diren aditz ezergatiboekin ere azterbideen anbiguetatea agertzen zaigula; izan ere, (46)ko eta (47)ko datuak ezkerretaratze nahiz *in situ* moduan azter daitezke:¹⁴

(46) Nork dantzatu du?

(47) Nork dibortziatu du?

‘IZENA + *egin*’ motakoei dagokienez, Iparraldeko euskalkien berezitasuna da bi osagaiok osagai konplexu bat bailiran aztertzearena. Honela, bada ‘IZENA + *egin*’ motako aditz multzo bat Hegoaldeko hiztunentzat oro har bertan bi osagai baleude bezala jokutzen duena baina Iparraldeko euskaldunentzat aditz konplexua dena. Adibidez, hau argi ikusten da Nz-galderetan, non Hegoaldekoek *egin* aditza ezkerretaratzen duten Nz-sintagmarekin espezifikatzaile-buru konfigurazioan kokatzeko ((48a), (49a), (50a)). Nafar-lapurteran, aldiz, aditz konplexu osoa da ezkerretaratzen dena ((48b), (49b), (50b)):

(48) a. Nork egin du barre? b. Nork irri egin du?

(49) a. Zein hurrek egin du negar? b. Zoin hurrek nigar egin du?

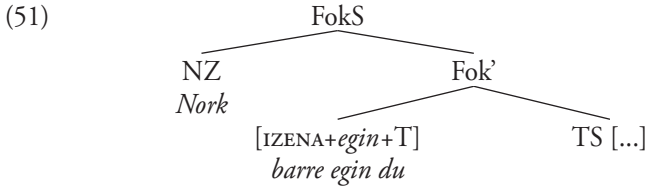
(50) a. Noiz egingo duzu lan? b. Noiz lan egingen duzu?

Berriro ere, (48b), (49b) eta (50b) gisako datuen aurrean *in situ* strategiaren hipotesia egitea zilegi da, datuekin erabat bateragarria delako. Pentsatzekoa da GNLGak ez dituzten nafar-lapurtera hiztunek (51)ko eskema dutela honelako galde-

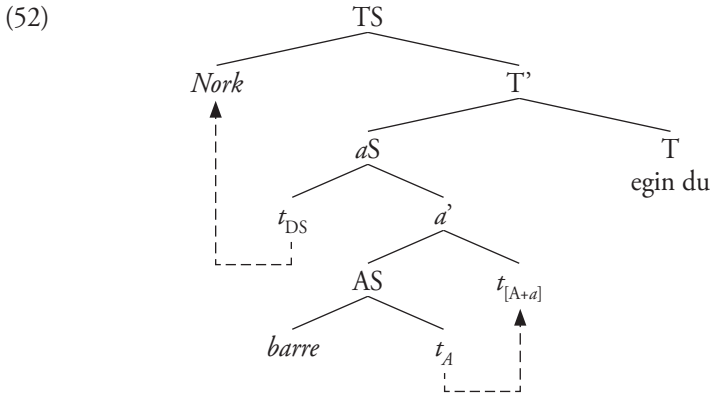
¹³ Areago, (45)eko erantzunaren ordean (i)en gisakoak erabiltzen dira usuago (baita galderetan ere, gertakaria ezaguna bada): (i) Bihar

¹⁴ *Dibortziatu* aditz iragan-gaitzak Iparraldeko eta Hegoaldeko euskalkien arteko aldakortasuna erakusten du; Iparraldeko euskalkietan ezergatiboa da eta Hegoaldekoetan ezakusatiboa.

ren oinarrian. Egitura honetan Nz-sintagma ezker periferiako Foku Sintagmaren espezifikatzailean kokatzen da, eta [IZENA+egin] aditz konplexua proiektio berberaren buruan:

Haatik, Nz-sintagma *in situ*ko (hots, TSaren espezifikatzaileko) eta T-C mugimendurik gabeko azterbide batekin ere bateragarriak dira datu hauek. Azterbide horretan, aditza ‘egin’ da eta erabat iragankorra, delako izena osagarri zuzentzat hartuz:

Honela bada, gure hipotesia da ‘IZENA + egin’ egituren berranalisia GLNGen sorburuan dela. Berrito ere, argi denez, GNLko hiztunek galdera mota honetan ere *in situ* estrategia postulatatu ahal izan dute. Areago, 3. atalean esan dugunez, GNLGetako tarteko sintagmek dituzten bi irakurketetako bat indefinituarena da; irakurketa hau bat dator ‘IZENA + egin’ egituretan topatzen dugun izenaren interpretazioarekin. *Irri, lan, negar* bezalako izenek masa irakurketa izan ohi dute egitura hauetan; ik. Euskaltzaindia (1991), Rodriguez & García Murga (2003). Honela bada, gure hipotesia da ‘IZENA + egin’ egituren berranalisia GLNGen sorburuan dela.

Laburbilduz, ikusi dugu hainbat eta hainbat egituratan —jabekuntzan pisu estatistiko handia dutenetan, gainera— *in situ* azterbide bat posible dela. Honi frantsesaren eragina gehitzen badiogu, non *in situ* eta mugimenduzko egiturak gramatikalak diren, *in situ* azterbidearen aukerak biderkatzen dira. Beraz, gure hipotesia da berriki GNLko hiztunak beren ingurukoek mugimenduzko egiturak postulatzen zituzten tokian *in situ* hipotesia egiten hasi direla, eta eguneroko hizkeran honek ez dakarrela gatazka handirik azaleko forma berberera iristen garelako *in situ* nahiz ezkerretarazte bidezko egiturekin. Beraz, inor ez da ohartzen E-hizkuntza berberarako I-hizkuntza desberdinak postulatatu direla. Soilik artikulua honetan gure interesekoak izan diren

egiturei erreparatuz gero nabarmentzen da hizkuntza-aldaketa, hots, subjektua deanean Nz-sintagma.

Honela bada, baliteke nafar-lapurtera aldaketa prozesuan egotea eta Nz-mugimenduzko galdera-estrategia hutsa izatetik Nz-in situ estrategia ere izatera pasatzea Japoniera zaharrean gertatu bezala (ik. Watanabe 2002), eta berrikiago Brasilgo portugesean (Lopes-Rossi 1993) eta frantsesean (Foulet 1921).

5. Ondorioak

Artikulu honetan gazteen nafar-lapurteran aurkitzen den galdera-estrategia berri bat aurkeztu dugu. Erakutsi dugunez, galdera-estrategia mota hau ez da galdera-estrategia orotarikoen ez eta nafar-lapurteraz propio diren galdera indartuen parekoa. Azken bi estrategia hauetan Nz-sintagmaren mugimendua gertatzen bada ere, erakutsi dugu gazteen nafar-lapurteran aurkitzen den estrategia berrian Nz-sintagmak *in situ* daudela. Interpretazioaren aldetik ere, ikusi dugu badirela berezitasunak estrategia berri honetan; izan ere, *in situ* galderetan Nz-sintagma eta aditzaren artean dauden osagaiek interpretazio bereziak jasotzen dituzte (fokalak edo/eta indefinituak). Ezin dituzte irakurketa definitu ez-fokalak jaso.

Azkenik, galdera-estrategia berri hauen sorreraren inguruko hipotesi bat aurkeztu dugu. Gazteek egiten dituzten galdera mota hauek bi arrazoiengatik garatu dirateke. Alde batetik, frantsesaren eragina genuke, non mugimendu bidezko galderak eta *in situ* galderak egiten diren. Beste aldetik, nafar-lapurteraren datuak berak genituzke, non hainbat eta hainbat galdera mota *in situ* estrategia batekin azter ditzaketen hizkuntza-ikastunek. Honela bada, entzuten dituzten ekoizpenen berranalisi bat gertatu dela iradoki dugu, gramatika-arau desberdinak postulatuz baina azaleko forma parekoak eginez kasurik gehienetan.

Aipamen bibliografikoak

- Altube, S., 1929, *Erderismos*, Euskaltzaindia, Bermeo.
- Arteax, I., X. Artiagoitia & A. Elordieta (arg.), 2008, *Antisimetriaren hipotesia vs. buru parametroa: euskarako oinarritzko hitz hurrenkera ezbaian*. Bilbo.
- Azkue, R. M., 1923-5, *Morfología Vasca* [2. arg., 1969, Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca].
- Bach, E., 1971, «Questions», *LI* 2: 153-166.
- Boeckx, C., 1999, «Decomposing French Questions», *UPenn Working Papers in Linguistics* 6-1, 69-80.
- Cheng, L., 1991, *On the Typology of Wh-Questions*, doktorego tesia, MIT.
- Chomsky, N., 1986, *Knowledge of Language*, Praeger, New York.
- Duguine, M., 2008, *Argumentu isilak eta hizkuntz aldakortasuna*, eskuizkribua, UPV/EHU & U. Nantes.
- & A. Irurtzun, 2008, «Ohar batzuk nafar-lapurterazko galdera eta galdegai indartuez», in X. Artiagoitia & J. A. Lakarra (arg.), *Gramatika Jaietan: Patxi Goenagaren Omenez, ASJUren Gehigarriak* LI, Gipuzkoako Foru Aldundia & UPV/EHU, Donostia, 195-208.
- Elordieta, A., 2001, *Verb Movement and Constituent Permutation in Basque*, LOT Dissertation Series, Leiden University.

- Etxepare, R. & J. Ortiz de Urbina, 2003, «Focalization», in J. I. Hualde & J. Ortiz de Urbina (arg.), *A grammar of Basque*, Mouton de Gruyter, Berlin, 459-515.
- Euskaltzaindia, 1991, *Euskal Gramatika. Lehen Urratsak I* (Berrargitalpen gaurkotua), Euskaltzaindia, Bilbo.
- Fodor, J. D., 1998, «Unambiguous triggers», *LI* 29: 1-36.
- Foulet, L., 1921, «Comment ont évolué les formes de l'interrogation?», *Romania* 47, 243-348.
- Greenberg, J. H., 1963, «Some Universals of Grammar with Particular Reference to the Order of Meaningful Elements», in J. H. Greenberg (arg.), *Universals of Language*, MIT Press, Londres, 92-96.
- Haspelmath, M., M. Dryer, D. Gil eta B. Comrie (arg.), 2005, *The World Atlas of Language Structures*, Oxford U. P., Oxford.
- Irurtzun, A., 2007, *The Grammar of Focus at the Interfaces*, doktorego tesia, UPV/EHU.
- Kayne, R., 1994, *The Antisymmetry of Syntax*, MIT Press, Cambridge.
- Kiss, K. É., 1995, «Introduction», in K. É. Kiss (arg.), *Discourse Configurational Languages*, Oxford U. P., New York, 3-27.
- Lafitte, P., 1944, *Grammaire Basque (Navarro-Labourdin littéraire)*, Berrikusitako eta zuzendutako edizioa, Editions des «Amis du Musée Basque» eta Ikas, Baiona.
- Laka, I. & J. Uriagereka, 1987, «Barriers for Basque and vice-versa», in J. McDonough & B. Plunkett (arg.), *Proceedings of NELS 17*, University of Massachusetts, Amherst, 394-408.
- Lightfoot, D., 2002, «Introduction», in D. Lightfoot (arg.), *Syntactic effects on morphological change*, Oxford U. P., Oxford, 1-19.
- , 2006, *How new languages emerge*, Cambridge U. P., Cambridge.
- Lopes-Rossi, M. A., 1993, «Estudo diacrônico sobre as interrogativas do português do Brasil», in I. Roberts & M. Kato (arg.), *Viagem Diacrônica pelas Fases do Português Brasileiro: Homenagem a Fernando Tarallo*, Unicamp, Campinas, 307-342.
- Mitxelena, K., 1981, «Galdegaia eta mintzagaia euskaraz», in *Euskal linguistika eta literatura: Bide berriak*, Deustuko Unibertsitatea, Bilbo, 57-81.
- Ormazabal, J., J. Uriagereka & M. Uribe-Etxebarria, 1994, «Word Order and Wh-movement: Towards a Parametric Account», eskuizkribua, UConn, UPV/EHU, U. Maryland & MIT [eusk. itzul., 2008, «Hitz hurrenkera eta Nz-mugida: azalpen parametrikoko baten bila», in Arateax, Artiagoitia & Elordieta (arg.), 25-50].
- Ortiz de Urbina, J., 1989, *Parameters in the Grammar of Basque*, Foris, Dordrecht.
- , 1999, «Force Phrases, Focus Phrases, and Left Heads in Basque», in J. Franco & A. Landa (arg.), *Grammatical Analysis of Romance and Basque*, John Benjamins, Amsterdam, 179-194 [eusk. itzul., 2008, «Indar sintagmak, Foku sintagmak eta ezker aldeko buruak euskaraz», in I. Arateax, X. Artiagoitia & A. Elordieta (arg.), *Antisimetriaren hipotesia vs. buru parametroa: euskararen oinarrizko hitz hurrenkera ezbaian*, UPV/EHU, Bilbao, 51-68].
- Osa, E., 1990, *Euskararen hitzordena. Komunikazioa zereginaren arauera*, UPV/EHU, Leioa.
- Oyharçabal, B., 1985, «Behako bat ezezeko esaldieri», *Euskera* XXX (2. aldia), 103-115.
- , 1991, «Théorie des pronoms nuls et diversité linguistique: Bilan», *Memoriae Mitxelena Magistri Sacrum, ASJUren Gehigarriak XIV*, J. Lakarra (arg.), UPV/EHU & Gipuzkoako Foru Aldundia, Donostia, 867-898.

- Rebuschi, G., 1997, «A Note on Focalization in Basque», in G. Rebuschi, *Essais de linguistique basque*, *ASJUren Gehigarriak XXXV*, UPV/EHU & Gipuzkoako Foru Aldundia, Donostia, 31-41.
- Rizzi, L., 1997, «The Fine Structure of the Left Periphery», in L. Haegeman (arg.), *Elements of grammar*, Kluwer, Dordrecht, 281-337.
- Rodriguez, S. & F. García Murga, 2003, «“IZEN + *egin*” predikatuak euskaraz», *IKER 14-II*, Euskaltzaindia, Bilbo, 417-436.
- Uriagereka, J., 1992, «The syntax of movement in Basque», in J. Lakarra & J. Ortiz de Urbina (arg.), *Syntactic theory and Basque syntax*, *ASJUren Gehigarriak XXVIII*, UPV/EHU eta Gipuzkoako Foru Aldundia, Donostia, 417-445.
- , 1999, «Minimal restrictions on Basque movements», *NLLT 17*, 403-444.
- Watanabe, A., 2002, «Loss of Overt Wh-movement in Old Japanese», in D. Lightfoot (arg.), *Syntactic Effects of Morphological Change*, Oxford U. P., Oxford, 179-195.